

Kultura – jeden z czynników rozwoju społeczno-gospodarczego

Trendy w województwie mazowieckim

Ewa Baranowska, Marcin Grodzicki,
Magdalena Żuchewicz

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia uwarunkowania, potencjał i trendy rozwojowe kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego województwa mazowieckiego. Traktuje o Warszawie, skupiającej zasoby dziedzictwa kulturowego oraz będącej centrum kulturalnym kraju, rozpoznawalnym w skali międzynarodowej. Autorzy omówili zasoby materialne i niematerialne warunkujące potencjał kulturalny i turystyczny oraz wpływające na rozwój społeczno-gospodarczy miast subregionalnych i wybranych jednostek osadniczych województwa. Odnieśli się także do zmian w sposobie tworzenia i korzystania z kultury, w tym z udziałem technologii i sztucznej inteligencji, które są zarówno szansą, jak i wyzwaniem rozwojowym. W artykule przedstawiono również działania Samorządu Województwa Mazowieckiego na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, rozwoju kultury i wspierania społecznej inkluzji, m.in. z uwzględnieniem instytucji kultury, przedsięwzięć infrastrukturalnych i programów wsparcia. Autorzy wykorzystali analizy metodą desk research do prezentacji kultury jako elementu regionalnej tożsamości oraz zasobu dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Słowa kluczowe: województwo mazowieckie, kultura, instytucja kultury, dziedzictwo kulturowe

Wstęp

„Nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura” – takimi słowami do kultury odniósł się niemiecki filozof Johann Herder w przedmowie do *Myśli o filozofii dziejów* [Herder 1962]. Kultura to wieloznaczny termin, definiowany w różnoraki sposób w zależności od kontekstu, jednakże najogólniej rozumiana jest jako całość duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa, przekazywanego z pokolenia na pokolenie. W ostatnich latach zmienia się sposób postrzegania kultury, która przestaje być traktowana jako sfera symbolicznych wartości o ograniczonym znaczeniu rozwojowym, a coraz wyraźniej uznawana jest za istotny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Znaczenie kultury determinowane jest jej wartością pozaekonomiczną, mającą wymiar duchowy i społeczny, jak i wartością ekonomiczną, czyli mierzalnymi korzyściami wynikającymi z działalności kulturalnej. Ewolucja podejścia do kultury ma odzwierciedlenie w literaturze i dokumentach, także międzynarodowych, które wskazują

na potrzebę silniejszego powiązania polityki kulturalnej z realizacją celów zrównoważonego rozwoju, podkreślając znaczący wkład sektora kultury i kreatywnego w transformacje klimatyczne i cyfrowe oraz ich rolę w budowaniu spójności społecznej, dobrostanu i pokojowych stosunków międzynarodowych.

Artykuł ma na celu przedstawienie kultury jako jednego z czynników interdyscyplinarnego rozwoju. Uwzględnia materialną i niematerialną spuściznę kulturową oraz czynniki geopolityczne i historyczne generujące potencjał kulturowy i turystyczny województwa. Dużą uwagę poświęcono instytucjom kultury, zasobom dziedzictwa i wydarzeniom kulturalnym, które budują wizerunek oraz tożsamość województwa mazowieckiego i nie znajdują odpowiedników w innych regionach. Omówiono również zmiany w sposobie rozwoju kultury, jej dystrybucji i konsumpcji, związane z zachodzącymi procesami społeczno-technologicznymi, co stanowi zarówno szanse, jak i wyzwania rozwojowe w tym obszarze. W treści ujęto również wybrane działania podejmowane przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w zakresie wsparcia rozwoju infrastruktury, środowisk twórczych i inkluzji społeczeństwa w kulturę.

Na potrzeby artykułu wykorzystano metodą desk research. W ramach prac przeanalizowano istniejące dane i materiały dotyczące kultury, opracowania statystyczne, raporty i analizy branżowe, dokumenty strategiczne oraz literaturę. Zasób ten stanowił podstawę do przedstawienia uwarunkowań i tendencji rozwojowych kultury w województwie. Wpływ uczestnictwa w kulturze na rozwój społeczno-gospodarczy, ze względu na jej interdyscyplinarny charakter, jest trudny do kalkulacji i obejmuje zarówno wskaźniki obiektywne, które wpływają na gospodarkę, jak i wskaźniki trudne do oszacowania, jak zwiększenie tolerancji, aktywności obywatelskiej czy poczucie tożsamości.

W roli głównej Warszawa

Charakterystyczna dla województwa jest jego historycznie ukształtowana dychotomia i polaryzacja rozwoju¹, co widoczne jest w wielu obszarach życia i w rozmieszczeniu potencjału kulturowego. Czynniki geopolityczne (w tym centralne położenie) i historyczne miały wpływ na potencjał kulturowy województwa mazowieckiego oraz pozycję Warszawy. Zrekonstruowana po zniszczeniach wojennych stała się centrum kulturalnym o znaczeniu międzynarodowym, które łączy w sobie przeszłość i teraźniejszość, tradycje i nowoczesność, oraz miejscem spotkania wielu kultur. Jest istotną destynacją turystyki kulturowej związanej z nagromadzeniem zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym unikatowych, jak Historyczne Centrum Warszawy (jedyny w województwie obiekt wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO), oraz 4 z 10 ustanowionych w województwie pomników historii (tab. 1). Dziedzictwo kulturowe województwa,

¹ *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze* przyjęta Uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.

Tabela 1. Pomniki historii w województwie mazowieckim

Lp.	Nazwa	Data uznania za pomnik historii
1	Warszawa – historyczny zespół miasta z traktem królewskim i Wilanowem	08.10.1994 r.
2	Żyrardów – XIX-wieczna Osada Fabryczna	17.01.2012 r.
3	Warszawa – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya	18.01.2012 r.
4	Warszawa – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach	21.07.2014 r.
5	Płock – Wzgórze Tumskie	24.05.2018 r.
6	Pułtusk – kolegiata pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny	29.12.2018 r.
7	Sulejówkę – Milusin, zespół domu Marszałka Józefa Piłsudskiego	19.08.2020 r.
8	Czerwińsk nad Wisłą – dawne opactwo Kanoników Regularnych	26.04.2021 r.
9	Radom – zespół klasztoru Bernardynów	18.03.2022 r.
10	Warszawa – gmach dawnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego	29.06.2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/polityka-histeryczna/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii>

zarówno materialne jak i niematerialne, stanowi kluczowy zasób aktywujący działalność kulturalną i podstawę funkcjonowania wielu muzeów, a także determinuje przebieg szlaków turystycznych, będąc przy tym generatorem ruchu turystycznego. Warszawa przyciąga turystów zainteresowanych historią Holokaustu, II wojny światowej i komunizmu, posiada bogatą ofertę instytucji kulturalnych organizujących ekspozycje tradycyjne i nowoczesne, w tym interaktywne. Do instytucji kultury łączących przesłanie edukacyjne z nowoczesnymi formami narracji, oddziałującymi przez obraz, dźwięk i światło, należy m.in. Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w Warszawie. Pozycję Warszawy – destynacji turystyki kulturowej – determinuje, oprócz dziedzictwa historycznego, jej dynamiczny rozwój jako ośrodka nowoczesnej kultury, bazującego na działalności teatrów, instytucji muzycznych, galerii i salonów sztuki. Liczba działających w stolicy instytucji kultury (tj. 25 z 27 teatrów w województwie, 58 muzeów z oddziałami, ponad 40 galerii i salonów sztuki, ponad 30 kin i 3 instytucje muzyczne²) stanowi nie tylko o jej potencjale jako ośrodka kulturalnego, ale i o potencjale całego województwa w skali kraju. Udział instytucji kultury funkcjonujących się w Warszawie przekłada się na wysoką pozycję województwa, w tym pierwsze miejsce w kraju, pod względem liczby teatrów, muzeów z oddziałami i kin. O dużym zainteresowaniu warszawskimi muzeami świadczy liczba zwiedzających na poziomie ponad 13,5 mln, co stanowi ponad 90% ogółu zwiedzających muzea w skali województwa³. Ma to związek z bogatym wyposażeniem tych placówek w muzealia – ponad 82% wszystkich

² BDL GUS, dane za 2024 r.

³ BDL GUS, zwiedzający muzea i oddziały, dane za 2024 r.

eksponatów województwa⁴ – oraz bogatą ofertą kulturalną w postaci lekcji muzealnych i warsztatów (ponad 73% względem województwa)⁵. Oprócz liczebności instytucji kultury na wysoki potencjał kulturalny stolicy wpływa także ich ogólnokrajowa i międzynarodowa ranga oraz unikatowość. Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie są muzeami o największej frekwencji w kraju (odpowiednio ponad 5,3 mln i 2,6 mln zwiedzających w 2022 r.)⁶.

Wiele instytucji związanych z dziedzictwem nie stawia sobie za główny cel osiągnięcia zysku, jednak ich funkcjonowanie powoduje rozliczne pośrednie efekty ekonomiczne [Murzyn-Kupisz 2013, s. 253]. Instytucje kultury stanowią istotny czynnik rozwoju, ponieważ generują miejsca pracy i przychody oraz stymulują rozwój usług komplementarnych (gastronomia, handel, rekreacja), z którymi tworzą atrakcyjne przestrzenie przyciągające konsumentów. Mają wpływ na postrzeganie ośrodków osadniczych, budują ich markę i rozpoznawalność. Jednocześnie partycypacja w kulturze przynosi szereg korzyści takich jak: rozwój kognitywny, wzmacnianie samoświadomości, empatii i umiejętności współpracy, co przekłada się na rozwój kompetencji indywidualnych i społecznych. Ponadto praktyki kulturowe wywierają istotny wpływ na edukację, zdrowie i rynek pracy – uczestnictwo w kulturze może mieć udział w przeciwdziałaniu przedwczesnemu porzucaniu nauki, wspieraniu procesów terapeutycznych oraz wzmacnianiu kompetencji odpowiadających na potrzeby rynku pracy. Efekty te potwierdzają, że kultura nie jest jedynie przestrzenią spędzania wolnego czasu, lecz stanowi ważne narzędzie budowania kapitału społecznego i stymulowania rozwoju regionalnego.

Do czynników determinujących pozycję Warszawy należą także jej stołeczność i funkcje metropolitalne. Jest głównym ośrodkiem politycznym, gospodarczym, akademickim i kulturalnym państwa. Powiązania komunikacyjne (w tym lokalizacja lotniska międzynarodowego i węzła kolejowego o dużym znaczeniu), rozwinięta infrastruktura noclegowa (w tym o wysokim standardzie), konferencyjna i okołoturystyczna zapewniają warunki do rozwoju turystyki biznesowej i miejskiej, które uzupełniają się i generują ekonomiczne wpływy dla sektora kultury i turystyki. Liczba turystów korzystających z noclegów oraz liczba turystów zagranicznych plasują województwo na jednym z wyższych miejsc w kraju, przy czym to właśnie Warszawa obsługuje ponad 86% turystów zagranicznych przyjeżdżających do województwa⁷. W stolicy dominują pobyty krótkie związane z turystyką biznesową i miejską, a atrakcyjność turystyczna Warszawy związana jest z rozwiniętą infrastrukturą, usługami, licznymi atrakcjami oraz wydarzeniami. W stolicy odbywa się 45% z ogólnej liczby wydarzeń kulturalnych

⁴ BDL GUS, muzealia w sztukach, dane za 2024 r.

⁵ BDL GUS, lekcje muzealne i warsztaty zajęcia, dane za 2024 r.

⁶ Na podstawie GUS, Analizy statystyczne, Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.

⁷ BDL GUS, udzielone noclegi turystom zagranicznym (nierezydentom) ogółem, dane za 2024 r.

w województwie⁸, w tym prestiżowe, z wieloletnią tradycją, jak np. *Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina*.

W konkursie pn. *European Best Destinations 2023* Warszawa uznana została za najbardziej atrakcyjne miejsce turystyczne w Europie⁹, dzięki rekordowej w historii plebiscytu liczbie głosów oddanych przez internautów z ponad 130 krajów świata, a także wyróżniona w kategoriach: *Najlepsze miejsce na city break* i *Najlepsze miejsce kulturalne*, co stanowi wyraz jej rozpoznawalności i konkurencyjności na arenie międzynarodowej.

Jednocześnie stolica jest przestrzenią do rozwoju twórczości, w tym w ramach działalności centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic (łącznie 62 placówki¹⁰), oraz edukacji artystycznej na uniwersytetach i w akademiach artystycznych. Środowiska twórcze kreują także nowe wydarzenia, w tym niszowe, na przykład *I Międzynarodowe Triennale Rzeźby Ceramicznej*, które jest pierwszym wydarzeniem w Polsce z dziedziny ceramiki, organizowanym przez Stowarzyszenie Międzynarodowe Triennale Rzeźby Ceramicznej oraz Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie¹¹. Kultura stanowi fundament przemysłu kreatywnego, a stolica jest jego centrum, gdzie skoncentrowane są siedziby ogólnokrajowych mediów oraz podmioty gospodarcze przemysłu kreatywnego. Sektory kultury i kreatywny generują miejsca pracy i dochody, wzmacniają konkurencyjność oraz atrakcyjność inwestycyjną województwa, a także stymulują rozwój inteligentnych specjalizacji. Znaczący wpływ kultury na gospodarkę województwa obrazują m.in. dane GUS dotyczące rynku dzieł sztuki i antyków. Wynika z nich, że w 2024 r. w województwie mazowieckim siedzibę miało najwięcej podmiotów działających na tym rynku, a sprzedaż dzieł sztuki i antyków, za łączną kwotę 526 mln zł, stanowiła ponad 80% ogólnej kwoty sprzedaży tej kategorii w Polsce.

Potencjał kulturalny Warszawy, łącząc spuściznę kulturową z twórczością kreatywnych ludzi, wykracza poza jej granice i wyróżnia się na mapie Polski, Europy i świata.

Bogactwo kulturowe siłą Mazowsza

Kulturę województwa mazowieckiego tworzy nie tylko dynamiczna i bogata kulturowo Warszawa, która jest sercem Mazowsza, ale także mniejsze ośrodki miejskie i wiejskie pełne zabytków, tradycji i związków ze sławnymi postaciami. Układają się w mozaikę kulturową, stanowiącą kluczowy element tożsamości i atrakcyjności oraz istotny komponent rozwoju województwa. Materialnym przejawem spuścizny

⁸ BDL GUS, imprezy (wydarzenia kulturalne) organizowane przez teatry i instytucje muzyczne, muzea, galerie sztuki, kina oraz centra, ośrodki kultury, domy kultury, kluby i świetlice, sektor publiczny ogółem, dane za 2023 r.

⁹ Polska Organizacja Turystyczna, <https://www.pot.gov.pl/pl/pcb/news/warszawa-zwyciezyla-w-konkursie-european-best-destination-2023>

¹⁰ BDL GUS, centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice, ogółem, dane za 2024 r.

¹¹ <https://wr.asp.waw.pl/i-miedzynarodowego-triennale-rzezby-ceramicznej-w-warszawie/>

kulturowej województwa jest ponad 8,2 tys. zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, które stanowią 10% wszystkich zabytków kraju, pozycjonując województwo na drugim miejscu (po dolnośląskim). Niemal co trzeci mazowiecki zabytek znajduje się w Warszawie, natomiast poza nią nagromadzeniem obiektów zabytkowych (powyżej 200) odznaczają się powiaty: piaseczyński, żyrardowski, ciechanowski, grójecki, płoński, plocki oraz miasta Radom i Płock. Szczególnym potencjałem poza Warszawą odznaczają się miasta subregionalne: Ciechanów, Ostrołęka, Płock, Radom, Siedlce i Żyrardów. Do wyjątkowych zasobów dziedzictwa kulturowego zaliczają się pomniki historii (tab. 1) i parki kulturowe (tab. 2). Charakterystyczne dla województwa są drewniane kościoły, kapliczki, obiekty zabytkowe związane z osadnictwem drobno-szlacheckim i tzw. zabudowa świdermajer. Świadectwem historii są miejsca martyrologii, np. Pomnik Zagłady Muzeum Treblinka. Niemiecki nazistowski obóz zagłady i obóz pracy (1941–1944) i miejsca pamięci, tj. Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry.

Fundamentem kultury jest historia ludzi i miejsc. Głównie historie ludzi „niecodziennych” – królów, władców, polityków, muzyków i literatów, których życie i działalność rozślawiły województwo – stały się impulsem rozwoju ośrodków miejskich i wiejskich, infrastruktury kulturalnej, turystycznej i okołoturystycznej oraz determinują ruch turystyczny w województwie. Na przykład dziedzictwo muzyczne Fryderyka Chopina wpłynęło na wykreowanie Sannik (powiat gostyniński), Żelazowej Woli i Brochowa (powiat sochaczewski) jako ośrodków o istotnym znaczeniu na kulturalnej mapie województwa mazowieckiego i kraju. Podobnie dziedzictwo literackie Jana Kochanowskiego przyczyniło się do rozpoznawalności Sycyny, Zwolenia i Czarnolasu (powiat zwoleński). Kulturę województwa mazowieckiego kształtowały również historie ludzi „zwykłych”, a może lepiej „codziennych bohaterów”, czyli mieszkańców Warszawy oraz innych mazowieckich miast i wsi. Wpisali się w nią uczestnicy Powstania Warszawskiego, ale także migranci (np. Olędrzy), rolnicy, rzemieślnicy, twórcy amatorzy, którzy w przeszłości tworzyli i pielęgnowali tradycje, kreowali i inspirowali kulturę i sztukę. Jednak ich wpływ na kulturę nie ustaje. Do dziś społeczności lokalne są strażnikami i opiekunami niematerialnego dziedzictwa i jego nośnikiem, a wspólne celebrowanie tradycji, obrzędów i wydarzeń kulturalnych buduje tożsamość, poczucie wspólnoty i solidarności.

Tabela 2. Parki kulturowe w województwie mazowieckim

Lp.	Nazwa	Rok ustanowienia
1	Ossów Wrota Bitwy Warszawskiej 1920 roku	2009
2	Park Kulturowy Stary Radom	2011
3	Wilanowski Park Kulturowy	2012
4	Park Kulturowy Kardynała Stefana Wyszyńskiego	2017
5	Historyczne Centrum Warszawy	2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uchwał rad gmin i miast (stan na 25.06.2025 r.)

Różnorodność kulturowa województwa kształtowała się na styku różnych regionów historycznych, których charakterystyczne cechy i tradycje znacząco wpłynęły na współczesny obraz kultury w województwie. Na niepowtarzalne dziedzictwo i wizerunek województwa składa się kultura ludowa, obejmująca m.in. tradycyjne stroje (łowickie, kurpiowskie, kołbielskie), wycinanki łowickie i kurpiowskie, hafciarstwo z Urzecza i kurpiowskie z Puszczy Białej, plecionkarstwo, miodobranie kurpiowskie, tańce ludowe, a także pieśni i obrzędy związane m.in. z wiarą i pracą na roli. Ważnym ośrodkiem folkloru jest Karolin (powiat pruszkowski), gdzie znajduje się siedziba Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego oraz Centrum Folkloru Polskiego „Karolin”. Bezpośredni kontakt z kulturą ludową oferują mazowieckie skanseny, np. Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie Polskim (oddział Muzeum Mazowieckiego w Płocku). Dziedzictwo kulturowe, w tym kultura ludowa, stanowi także przedmiot działalności muzeów, jak np. Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce i Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu. Żyje zainteresowanie mazowieckim folklorem przejawia się w organizacji festiwali (np. Międzynarodowego Festiwalu Folkloru w Ożarowie Mazowieckim), jarmarków z tradycyjnymi wyrobami, a także w wykorzystaniu motywów ludowych w modzie, wzornictwie i sztuce użytkowej. Na kultywowaniu folkloru koncentruje się także m.in. działalność kół gospodyń wiejskich, które w ostatnich latach ponownie zyskały na popularności i odgrywają istotną rolę w rozwoju mazowieckiej kultury, wsi i społeczności. Na Mazowszu kół gospodyń wiejskich jest najwięcej – ponad 14% w skali kraju¹².

Zasoby kulturowe stanowią istotny impuls dla rozwoju branży turystycznej, będąc narzędziem stymulującym rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych ośrodków osadniczych, a jednocześnie całego województwa. Rycina 1 przedstawia zależność pomiędzy zagęszczeniem obiektów zabytkowych a turystami korzystającymi z noclegów na 1 tys. ludności w poszczególnych powiatach w 2024 r.

Podjęcie do materialnego dziedzictwa kulturowego w ostatnich dekadach uległo wyraźnym przemianom. Dziedzictwo kulturowe przestało być traktowane jako sacrum, z którego najbezpieczniej byłoby nie korzystać, aby go nie zniszczyć. Stało się natomiast istotnym zasobem rozwoju lokalnego i regionalnego, którego racjonalne wykorzystanie przyczynia się do utrzymania obiektów zabytkowych w dobrej kondycji i ich zachowania dla przyszłych pokoleń. Działania rewitalizacyjne przywracają wartość zdegradowanym obszarom, a adaptacja obiektów do nowych funkcji przyczynia się także do ograniczania rozlewania się miast i redukcji emisji CO₂.

Dziedzictwo kulturowe stanowi jednocześnie potencjał rozwoju działalności i edukacji kulturalnej oraz wpływa pozytywnie na rozwój gospodarczy województwa. Jest impulsem do tworzenia instytucji kultury i miejsc pracy w sektorze kultury i turystyki oraz magnesem dla turystów i inwestorów, wpływając na wzrost produktu krajowego brutto.

Materialna i niematerialna spuścizna kulturowa województwa mazowieckiego to nie tylko jego przeszłość, to także inwestycja w jego przyszłość.

¹² https://www.coig.com.pl/wykaz_lista_kola-gospodyn-wiejskich_w_polsce.php, dane na dzień 11.06.2025 r.

preferowanych form uczestniczenia w kulturze i jej percepcji. Widoczny jest nowy, interaktywny wymiar kultury, w którym rola biernego odbiorcy przesuwa się w stronę aktywnego uczestnictwa i współtworzenia kultury. Zwiększenie dostępu do różnorodnych kultur i form ich wyrazu upowszechnił Internet i media społecznościowe, a proces cyfryzacji kultury przyspieszył szczególnie w okresie tzw. lock-downu podczas pandemii COVID-19, kiedy popularne stało się obcowanie z kulturą przez ekran. Digitalizacja zasobów kultury, w tym bibliotecznych czy muzealnych, ma na celu nie tylko ich zabezpieczenie w postaci cyfrowej, ale także zwiększenie ich dostępności on-line. Województwo mazowieckie przoduje na tle pozostałych regionów pod względem zdigitalizowanych i udostępnionych cyfrowych muzealiów (117 tys. sztuk, w tym 92% w Warszawie)¹³ oraz pod względem bibliotek publicznych oferujących dostęp do katalogu on-line (828 obiektów, w tym 25% w Warszawie)¹⁴. Nowe możliwości w obszarze kultury, zwiększające jej dostępność i interaktywność, stwarza wirtualna rzeczywistość. Łącząc uczestnictwo w kulturze z rozrywką jest atrakcyjnym narzędziem zwłaszcza dla młodych odbiorców, którzy chętnie sięgają po nowoczesne technologie i chcą doświadczać kultury w sposób angażujący, a nie jedynie oglądać jej zasoby w tradycyjnej formie. Publikowaniu i promowaniu twórczości, wymianie myśli i współuczestniczeniu w kulturze służą także platformy informacyjne, społecznościowe i streamingowe. Realizacja przez Samorząd Województwa Mazowieckiego projektu pn. *Regionalna Platforma Informacyjna na Mazowszu*¹⁵ umożliwia wirtualne spacerowanie oraz udostępnianie zestandaryzowanych usług elektronicznych na wspólnej platformie w 26 instytucjach kultury, prowadzonych lub współprowadzonych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. W 2023 r. Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego zdobył nagrodę Złoty Lajk Local-SoMe Region¹⁶ w kategorii Kultura „za najbardziej angażującą komunikację wydarzeń kulturalnych województwa w mediach społecznościowych i Internecie”, a w 2024 r. „za najlepszą komunikację wydarzeń kulturalnych województwa”. Poprzez projekt pn. *Kultura w chmurach* realizowany w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021–2027, rozwijane są działania cyfrowe wspierające instytucje kultury oraz zwiększające dostęp mieszkańców do wydarzeń i zasobów kulturalnych¹⁷. Dostępność do kultury to czynnik rozwojowy społeczeństwa zarówno na poziomie gospodarczym, jak i społecznym. To obszar integrujący i nierzadko kształtujący świadomość społeczną.

¹³ BDL GUS, obiekty (muzealia) zdigitalizowane oraz udostępnione cyfrowe, sektor publiczny ogółem, dane za 2023 r.

¹⁴ BDL GUS, biblioteki publiczne oferujące dostęp do katalogu on-line, sektor publiczny ogółem, dane za 2023 r.

¹⁵ Projekt realizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014–2020.

¹⁶ Nagroda dla urzędów marszałkowskich i powiatów za najbardziej angażujące strategie komunikacyjne dla mieszkańców na poziomie regionalnym, z wykorzystaniem mediów społecznościowych do efektywnej i innowacyjnej wymiany informacji.

¹⁷ <https://cyfryzacja.mazovia.pl/projekty/wchmurach/kultura-w-chmurach.html>

Uczestniczenie w kulturze, niezależnie od miejsca czy sytuacji życiowej, ułatwiają aplikacje mobilne, a nowe technologie zwiększają dostępność kultury m.in. osobom z niepełnosprawnościami, w tym poprzez przewodniki w języku migowym, audio deskrypcje i napisy. W ramach kampanii społecznej Samorządu Województwa Mazowieckiego pn. *Włączamy możliwości* mazowieckie instytucje kultury wprowadzają rozwiązania wspierające dostępność dla osób neuro różnorodnych (np. z trisomią 21. chromosomu) oraz z niepełnosprawnością ruchową, słuchową i wzrokową. Przykładami udogodnień dla osób ze szczególnymi potrzebami są m.in. rysunki brajlowskie (tyflografiki) w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu, znaczniki dźwiękowe w Teatrze Polskim im. Arnolda Szyfmana w Warszawie czy makiety dotykowe w Muzeum Etnograficznym w Warszawie. Dostępność architektoniczna instytucji kultury w województwie jest najwyższa w kraju, zarówno pod względem odsetka teatrów, instytucji muzycznych, muzeów, galerii sztuki, kin przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych (79%)¹⁸, jak i odsetka budynków /lokali centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic (78%)¹⁹. W ostatnim czasie w kulturze, jak i w innych dziedzinach życia, popularne staje się wykorzystanie sztucznej inteligencji, która niesie ze sobą wiele korzyści (np. w zakresie tworzenia sztuki, monitorowania stanu eksponatów, ich konserwacji czy rekonstrukcji), ale i wątpliwości etyczne dotyczące m.in. zagrożeń dla własności intelektualnej i twórczości ludzkiej. Nowoczesne kanały tworzenia i odbioru kultury oparte na zaawansowanych technologiach oferują wachlarz korzyści, w tym zwiększenie odporności sektora na kryzysy. Jednocześnie niosą ze sobą zagrożenia w postaci ograniczania lub braku interakcji międzyludzkich (problem izolacji społecznej), a także pogłębiania nierówności w dostępie do e-kultury osób wykluczonych cyfrowo. Dlatego kluczowe jest wyrównywanie dostępności do oferty kulturalnej i dostosowywanie do potrzeb różnych grup społecznych, w tym seniorów, w związku ze starzeniem się społeczeństwa. Aktywizacji seniorów służą m.in. funkcjonujące Uniwersytety Trzeciego Wieku, a na poziomie lokalnym centra, domy, ośrodki kultury, kluby, świetlice oraz biblioteki, które często są jedynymi instytucjami kultury w ich najbliższym otoczeniu. Angażującą i elastyczną formułą działalności instytucji kultury są huby kultury, które integrują m.in. działania kulturalne, edukacyjne, społeczne i ekologiczne oraz bazują na współpracy z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi, sektorem kreatywnym i przedsiębiorcami. Instytucją działającą w takiej formule jest np. Dom Kultury „Świt” w Warszawie, który w szerokiej ofercie zawiera m.in. Bródnowski Uniwersytet Trzeciego Wieku, zajęcia artystyczne, warsztaty, naukę języków obcych, kino, ogród społeczny i wiele innych możliwości pozwalających na rozwój twórczości, ekspresję i integrację.

¹⁸ BDL GUS, odsetek teatrów i instytucji muzycznych, muzeów, galerii sztuki, kin przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych (infrastruktura), sektor publiczny ogółem, dane za 2023 r.

¹⁹ BDL GUS, odsetek budynków /lokali centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych (infrastruktura), sektor publiczny ogółem, dane za 2023 r.

Kultura w województwie odpowiada na trendy i potrzeby współczesnego odbiorcy, jej atutem jest umiejętność łączenia tradycji z nowoczesnością, czego przykładem może być wydarzenie pn. *Wianki nad Wisłą w Warszawie* – impreza organizowana corocznie w Noc Kupały, będąca nowoczesną interpretacją tradycyjnych obrzędów.

Kultura jest silnie osadzona w dziedzictwie i tradycjach, a w połączeniu z nowoczesnymi formami jej tworzenia, konsumpcji i dystrybucji kreuje nowy wymiar kultury łączący pokolenia.

Samorząd Województwa Mazowieckiego mecenasem kultury

Rola samorządu województwa w zakresie rozwoju kultury uregulowana jest prawnie w Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa²⁰, która nakłada obowiązek wykonywania zadań o charakterze wojewódzkim, m.in. w zakresie kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wypełniając ustawowe zadania, Samorząd Województwa Mazowieckiego pełni kluczową rolę w rozwoju kultury, m.in. poprzez realizację kierunków działań zawartych w *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze*²¹, w ramach celu strategicznego „Mazowsze bogate kulturowo”. Działania Samorządu Województwa Mazowieckiego i innych podmiotów w zakresie kultury, ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki wyszczególnione są ponadto w *Strategii rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2023–2027*²², *Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022–2025*²³ i *Strategii rozwoju turystyki w województwie mazowieckim na lata 2023–2027*²⁴.

Samorząd Województwa Mazowieckiego prowadzi i współprowadzi 30 instytucji kultury (tab. 3) i jest założycielem Instytucji Filmowej Max-Film S.A. w Warszawie, w strukturze której znajduje się 6 kin, w tym 4 w województwie mazowieckim, tj.: Kino Wisła i Kino Atlantic w Warszawie, NoveKino Przedwiośnie w Płocku oraz NoveKino Siedlce. Pozostałe 2 kina znajdują się w Puławach i Białej Podlaskiej (województwo lubelskie).

Wydatki z budżetu województwa mazowieckiego w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w 2023 r. były najwyższe spośród wszystkich województw (ponad 536 mln zł), natomiast pod względem wydatków w dziale 630 – Turystyka – województwo plasowało się na trzecim miejscu z kwotą około 12 mln zł (ryc. 2).

²⁰ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2025 r. poz. 581).

²¹ Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. w sprawie Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+.

²² Uchwała nr 155/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 września 2023 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pn. „Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2023–2027”.

²³ Uchwała nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r. w sprawie „Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022–2025”.

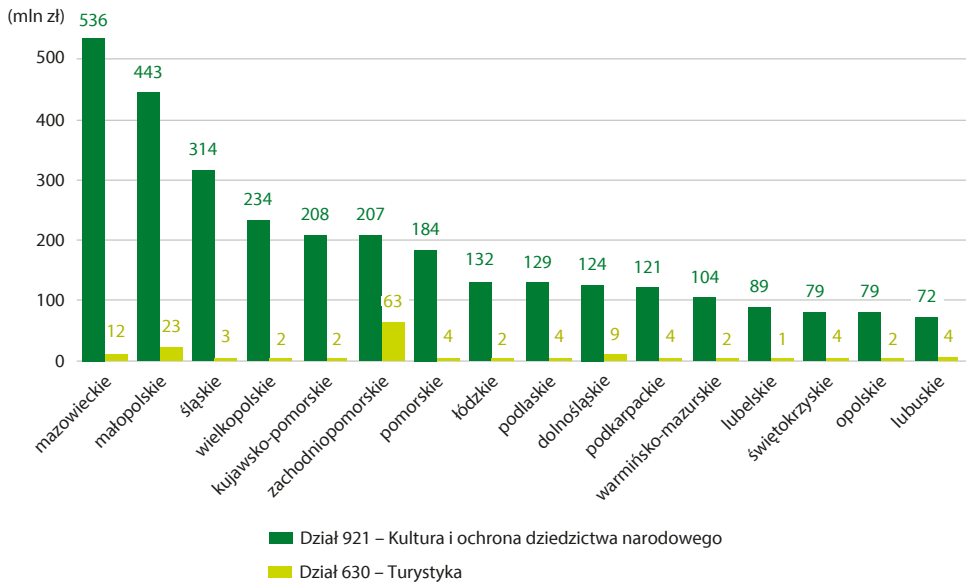
²⁴ Uchwała nr 157/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 września 2023 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pn. „Strategia rozwoju turystyki w województwie mazowieckim na lata 2023–2027”.

Tabela 3. Instytucje kultury, dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego – stan na 18.06.2025 r.

Lp.	Instytucja kultury	Oddziały/filie
1	Muzeum Azji i Pacyfiku im. Andrzeja Wawrzyniaka w Warszawie	
2	Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie	Oddział MHPRL w Warszawie poświęcony Wychodźstwu Polskiemu im. Ignacego Jana Paderewskiego, 2 oddziały znajdują się poza województwem mazowieckim, tj. w Piasecznie koło Gniewa (woj. pomorskie) oraz Sandomierzu (woj. świętokrzyskie)
3	Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu	
4	Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie	
5	Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce	Oddział: Zagroda Kurpiowska w Kadzidle
6	Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie (współprowadzone z MKiDN)	Oddziały: • Muzeum Władysława Broniewskiego w Warszawie • Muzeum Andrzeja Struga w Warszawie • Muzeum Marii Dąbrowskiej w Warszawie • Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli • Instytut Dokumentacji i Studiów nad Literaturą Polską w Warszawie
7	Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu	
8	Muzeum Mazowieckie w Płocku	Oddziały: • Muzeum Żydów Mazowieckich w Płocku (współprowadzone z Gminą Miasto Płock i Stowarzyszeniem Synagoga Płocka w Płocku) • Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminiu Polskim • Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej w Wyszogrodzie (współprowadzone z Samorządem Gminy i Miasta Wyszogród) • Muzeum Ziemi Gostynińskiej w Gostyninie (w organizacji)
9	Muzeum Niepodległości w Warszawie	Oddziały/filie: • Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej w Warszawie • Muzeum Więzienia Pawiak w Warszawie • Mauzoleum Walk i Męczeństwa w Warszawie (filia Muzeum Więzienia Pawiak – oddziału Muzeum Niepodległości w Warszawie) • Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Radzyminie (współprowadzone z Samorządem Gminy Radzymin)
10	Muzeum Regionalne im. Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach	Oddziały: • Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie • Muzeum Pożarnictwa w Kotuniu • Muzeum Powstania Listopadowego w Nowych Iganiach (w organizacji)
11	Muzeum Romantyzmu w Opinogórze	
12	Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie	

Lp.	Instytucja kultury	Oddziały/filie
13	Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie	Oddział: Muzeum Pozytywizmu w Gołotczyźnie
14	Muzeum Treblinka. Niemiecki nazistowski obóz zagłady i obóz pracy (1941–1944) – Wólka Okraglik (współprowadzone z MKiDN)	
15	Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu	Oddział: Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu
16	Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu	Oddział: Muzeum im. Oskara Kolberga w Przysusze
17	Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie	
18	Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie	Oddział: Ośrodek Magazynowo-Studyjny w Rybnie
19	Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie	
20	Stacja Muzeum w Warszawie (współprowadzone z PKP S.A.)	Oddział: Muzeum Kolei Wąskotorowej w Sochaczewie
21	Mazowiecki Teatr Muzyczny im. Jana Kiepury w Warszawie	
22	Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego w Płocku	
23	Teatr Polski im. Arnolda Szyfmana w Warszawie (współprowadzony z MKiDN)	
24	Warszawska Opera Kameralna w Warszawie	
25	Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego	
26	Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach (współprowadzone z Samorządem Gminy Sanniki)	
27	Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie (współprowadzony z Archidiecezją Warszawską)	
28	Mazowieckie Centrum Sztuki Współczesnej Elektrownia w Radomiu	Oddział: Muzeum Kolekcja Sztuki Współczesnej w Radomiu
29	Mazowiecki Instytut Kultury w Warszawie	
30	Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego w Karolinie (współprowadzony z MKiDN)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rejestru instytucji kultury, dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego oraz analiz statutów i stron internetowych instytucji kultury

Ryc. 2. Wydatki budżetów województw w działach 921 i 630 Klasyfikacji Budżetowej w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Korzystając z budżetu województwa oraz środków pochodzących z regionalnych programów operacyjnych, Samorząd Województwa Mazowieckiego finansuje lub współfinansuje inwestycje związane z rozbudową infrastruktury kulturalnej, skupiające się w ostatnich latach m.in. na:

1. rewitalizacji miejsc i obiektów o wysokim znaczeniu historyczno-kulturowym pod funkcje kulturalne, np.:
 - Biezuń (powiat żuromiński) – modernizacja i adaptacja na cele wystawiennicze obiektów Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu oraz projektowana rewitalizacja zespołu pałacowego i założenia obronnego w Bieżuniu,
 - Gostynin – adaptacja zabytkowych jatek miejskich na potrzeby utworzenia Muzeum Ziemi Gostynińskiej jako oddziału Muzeum Mazowieckiego w Płocku,
 - Konstancin-Jeziorna – adaptacja Zabytkowego Domu Ludowego na Muzeum Wycinanki Polskiej w Konstancinie-Jeziornie,
 - Nowe Iganie (powiat siedlecki) – adaptacja zabytkowego dworu na potrzeby utworzenia utworzenia Muzeum Powstania Listopadowego jako oddziału Muzeum Regionalnego im. Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach;
2. budowie i rozbudowie instytucji kultury, poprawie infrastruktury i wyposażenia, np.:
 - Mazowieckiego Centrum Sztuki Współczesnej „Elektrownia” w Radomiu – zakup dwóch nieruchomości – przy ul. Mikołaja Kopernika i pomiędzy ulicami Traugutta a Narutowicza – w celu zwiększenia powierzchni administracyjnej i wystawienniczej placówki oraz budowy parkingu,

- Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie – konserwacja i adaptacja zabytkowej oficyny dworskiej wchodzącej w skład zespołu dworsko-parkowego, pozyskanie nieruchomości (wraz z zabytkowymi zabudowaniami) położonych w Sycynie w celu planowanego utworzenia Europejskiego Centrum Renesansu,
- Teatru Dramatycznego im. Jerzego Szaniawskiego w Płocku – budowa budynku na cele pracowni stolarsko-malarskiej przy ul. Harcerskiej 39 w Płocku,
- Mazowieckiego Instytutu Kultury – prace remontowe i adaptacyjne mające na celu wznowienie działalności kultowego kina studyjnego Luna,
- Państwowego Muzeum Archeologicznego – zakup nieruchomości w pobliżu miejsca, w którym znaleziono tzw. sztukę czerską, w celu utworzenia muzeum prezentującego eksponat odkryty w 2009 r. nieopodal Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku oraz ośrodka edukacyjnego dotyczącego historii Wisły i średniowiecznego transportu rzecznej;

3. rozwoju skansenów, np.:

- Skansenu Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie Polskim – pozyskanie zboru Mennonitów w Nowym Wymyśle,
- Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu – budowa: drogi wewnętrznej, kanalizacji sanitarnej, przyłącza wodociągowego, etno placu zabaw, rozbudowa budynku kas na potrzeby toalet dla zwiedzających wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną,
- Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu – budowa i rozbudowa infrastruktury techniczno-estradowej przy scenie „Pod dębem”, remont budynku Edukacji Muzealnej.

Samorząd Województwa Mazowieckiego, wykorzystując środki własne, fundusze unijne oraz współpracując z jednostkami samorządu terytorialnego, wspiera także działania w zakresie konserwacji i rewitalizacji zabytkowych obiektów, w tym dworców, pałaców, kościołów, a także rozbudowę i ekologizację infrastruktury instytucji kultury, np. bibliotek i domów kultury. Przykładowo, efektem współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego i Samorządu Gminy Sanniki (przy wsparciu środków Unii Europejskiej) jest rewaloryzacja Zespołu Pałacowo-Parkowego im. Fryderyka Chopina w Sannikach i jego adaptacja pod działalność instytucji kultury pn. Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach. Samorząd Województwa Mazowieckiego inwestuje również w rozwój infrastruktury turystycznej, w tym w budowę tras rowerowych oraz znakowanie szlaków turystycznych. Prowadzi działania promujące walory województwa, m.in. poprzez realizację projektu Moda na Mazowsze oraz organizację Mazopikników. Ponadto Samorząd wspiera edukację kulturalną, organizuje, współorganizuje i obejmuje patronatem liczne wydarzenia kulturalne, wspiera działalność kulturalną, w tym poprzez konkursy i nagrody, a także przydziela stypendia artystyczne dla studentów kierunków artystycznych.

Inicjatywami Samorządu Województwa Mazowieckiego ukierunkowanymi na ochronę dziedzictwa kulturowego, rozwój kultury i włączenie są programy wsparcia, m.in.:

1. Kulturalna Szkoła na Mazowszu – program skierowany do grup szkolnych, umożliwiający skorzystanie z oferty wybranej instytucji kultury, dla której organizatorem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, w preferencyjnej cenie biletu;

2. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami na Mazowszu, tzw. Program N, w którym osoby z niepełnosprawnościami wraz z ich opiekunami mogą korzystać z oferty instytucji kultury, dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, za 1 zł brutto;
3. Mazowsze dla orkiestr – program wspiera finansowo orkiestry dęte z województwa mazowieckiego, głównie w zakupie nowych instrumentów muzycznych;
4. Mazowsze dla zabytków – dotacje przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane związane z zabytkami znajdującymi się na obszarze województwa mazowieckiego;
5. Mazowsze dla miejsc pamięci – program ma na celu oddanie honoru ważnym dla województwa postaciom i podkreślenie istotności historycznych wydarzeń poprzez tworzenie nowych i zachowanie istniejących miejsc o szczególnym znaczeniu dla tożsamości narodowej, w tym poprzez budowę pomników, renowację grobów i kapliczek;
6. Mazowsze dla kół gospodyń wiejskich – program służy aktywizacji i rozwojowi społeczności wiejskich, oferując dotacje na realizację celów statutowych kół gospodyń wiejskich, w tym zakup sprzętu i organizację wydarzeń;
7. Mazowsze dla lokalnych centrów integracyjnych – program skierowany do mazowieckich powiatów, gmin i dzielnic m.st. Warszawy, wspierający zadania aktywizujące, integrujące i rozwijające lokalne społeczności poprzez rozwój infrastruktury, pełniące funkcję centrum integracyjno-kulturowego.

Działania związane z rozwojem kultury mają na celu wyrównywanie dysproporcji w jej dostępności wewnątrz województwa i wykorzystanie jej do rozwoju kapitału ludzkiego, budowania tożsamości i więzi społecznych.

Samorząd Województwa Mazowieckiego inwestuje w kulturę z szacunkiem dla przeszłości i wizją na przyszłość.

Podsumowanie

W artykule przeprowadzono analizę uwarunkowań i trendów rozwojowych kultury w województwie mazowieckim, przedstawiając znaczenie kultury jako jednego z kluczowych czynników rozwoju województwa.

Oferta kulturalna województwa pozycjonuje je na pierwszym miejscu w kraju. Wewnętrznie, w układzie podregionalnym czy powiatowym, dostępność do instytucji kultury pozostaje jednak często dużym wyzwaniem. Racjonalnie wykorzystane zasoby kultury stymulują rozwój społeczny, infrastrukturalny i turystyczny, zwiększając atrakcyjność miast i wsi jako miejsc zamieszkania, przyciągają inwestorów i turystów. Kultura wpływa także na rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, przyczyniając się do integracji i wzrostu dobrostanu społeczeństwa.

W dobie globalizacji, postępu technologicznego i zmieniających się potrzeb społecznych, kultura staje się bardziej zindywidualizowana, interaktywna i inkluzywna, a nowoczesne technologie i kanały komunikacji nie tylko zwiększają jej dostępność, lecz także

pozwalają zabezpieczać dziedzictwo kulturowe dla przyszłych pokoleń. Dbałość o jego ocalenie jest wyrazem wdzięczności wobec poprzednich pokoleń za materialną i niematerialną spuściznę kulturową, na której fundamencie budowana jest niepowtarzalna, konkurencyjna i rozpoznawalna w Europie kultura województwa mazowieckiego.

Kultura stanowi jeden z kluczowych obszarów rozwoju województwa, co znajduje odzwierciedlenie w zapisach dokumentów strategicznych Samorządu Województwa Mazowieckiego, który wyznacza i realizuje kierunki wykorzystania potencjału kulturowego i turystycznego na rzecz rozwoju województwa i poprawy jakości życia mieszkańców. Samorząd realizuje lub współrealizuje przedsięwzięcia infrastrukturalne związane z rozwojem bazy kulturalnej i turystycznej oraz projekty promujące dziedzictwo kulturowe, uczestnictwo w kulturze i rozwój kreatywności. W związku z postępującymi zmianami społecznymi, demograficznymi i technologicznymi, Samorząd Województwa Mazowieckiego, jako jeden z głównych podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie polityki kulturalnej w województwie, stoi przed koniecznością systematycznego monitorowania trendów oraz elastycznego dostosowywania swoich działań i narzędzi wspierających rozwój kultury, która może odgrywać istotną rolę w rozwiązywaniu lokalnych i globalnych problemów społecznych.

Chociaż wpływ kultury na rozwój społeczno-gospodarczy województwa mazowieckiego jest znaczący, brakuje kompleksowych danych, które pozwoliłyby wycenić jej pełne oddziaływanie ekonomiczne i społeczne. Przedstawione argumenty potwierdzają jednak, że sektor kultury sprzyja kreowaniu nowych i rozwojowi istniejących funkcji w ośrodkach wiejskich i miejskich, poprawie jakości życia mieszkańców oraz promowaniu ekorozwoju – elementów kluczowych z perspektywy rozwoju lokalnego i regionalnego.

Wspomniany na wstępie filozof Johann Herder postrzegał kulturę jako wypracowany przez wspólnotę sposób życia, a także jako „ducha ludu”, który łączy ludzi w naród. Kultura w województwie mazowieckim stanowi cenny kapitał społeczny i gospodarczy, którego wartość wynika z połączenia tradycji, różnorodności kulturowej oraz otwartości na nowoczesność. Kapitał, który warto pielęgnować nie tylko w instytucjach kultury, ale także w życiu codziennym.

Materiały źródłowe

Literatura

- Herder J.G., 1962, *Myśli o filozofii dziejów*, Tom I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kowalik W., Komusińska J., Strycharz J., Maźnica Ł., 2016, *Udostępnianie zdigitalizowanych zasobów kultury w internecie. Użyteczność – dostępność – praktyki*.
- Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, 2023, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków.
- Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, 2024, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków.
- Kultura i dziedzictwo narodowe w 2024 r.*, 2025, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków.

Kultura w rozwoju lokalnym. Jak muzea zmieniają nasze otoczenie?, 2021, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa.

Kutwa K., 2022, *Wpływ kultury na rozwój społeczno-gospodarczy w Polsce*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Matyja R., 2025, *Regeneracja miast*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Murzyn-Kupisz M., 2011, *Dziedzictwo kulturowe jako endogeniczny zasób rozwojowy jednostek terytorialnych*, Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 140, s. 113–125.

Murzyn-Kupisz M., 2013, *Dziedzictwo kulturowe w kontekście rozwoju lokalnego*, [w:] J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla (red.), *Kultura a rozwój*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa, s. 237–263.

Namyślak B., 2015, *Znaczenie i perspektywy rozwoju sektora kultury. Problemy i wyzwania polityki kulturalnej w Polsce*, Studia Ekonomiczne i Regionalne, 8, 3, s. 51–66.

Obłąkowska-Kubiak A., 2013, *Kultura i gospodarka – od pogranicza nauk ku perspektywie ekonomicznej*, Rynek – Społeczeństwo – Kultura, nr 4 (8), s. 28–37.

Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r., Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Pankowska K., 2013, *Kultura – sztuka – edukacja w świecie zmian. Refleksje antropologiczno-pedagogiczne*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Rocznik Kultury Polskiej, 2023, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.

Rynek dzieł sztuki i antyków w 2024 r., 2025, Główny Urząd Statystyczny, Kraków.

Sanetra-Szeliga J., 2013, *Sektor kultury a rozwój gospodarczy miasta*, [w:] J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla (red.), *Kultura a rozwój*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa, s. 413–433.

Sanetra-Szeliga J., 2017, *Kultura jako element składowy jakości życia w mieście*, *Kultura i rozwój*, 1(2)/2017, s. 45–59.

Sobocińska M., 2023, *Relacje między kulturą a ekonomią – kultyuryzacja ekonomii i ekonomizacja kultury w kontekście determinizmu technologicznego*, [w:] J. Polowczyk (red.), *Ekonomia i inne nauki społeczne. Studia interdyscyplinarne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań, s. 100–117.

Stanowicka A., 2024, *Rola kultury w pobudzaniu rozwoju społeczno-gospodarczego – identyfikacja problemu w dokumentach strategicznych województw w Polsce*, *Samorząd Terytorialny*, 5/2024, s. 34–45.

Strzelecki Z., 2015, *Koncepcje sieciowych produktów turystycznych w subregionach województwa mazowieckiego*, MAZOWSZE. Analizy i Studia, 7(48)/2015, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa.

Turystyka w województwie mazowieckim w 2024 r., 2025, Urząd Statystyczny w Warszawie.

Źródła prawa

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2025 r. poz. 581)

Uchwała nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r. w sprawie „Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022–2025”

Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. w sprawie Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+

Uchwała nr 155/23 Sejmik Województwa Mazowieckiego z dnia 19 września 2023 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pn. „Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2023–2027”

Uchwała nr 157/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 września 2023 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pn. „Strategia rozwoju turystyki w województwie mazowieckim na lata 2023–2027”

Strony internetowe

<https://bip.mazovia.pl/survey/register/list/id.20> [dostęp 19.06.2025]

<https://bdl.stat.gov.pl> [dostęp 29.04.2025]

<https://cyfryzacja.mazovia.pl/projekty/wchmurach/kultura-w-chmurach.html> [dostęp 30.07.2025]

<https://modanamazowsze.pl/wakacje-z-chopinem-w-sannikach/> [dostęp 02.07.2025]

<https://kultura.wrotamazowsza.pl/website/> [dostęp 20.06.2025]

<https://mazowsze.travel/> [dostęp 20.06.2025]

<https://mazovia.pl/> [dostęp 20.06.2025]

<https://modanamazowsze.pl/> [dostęp 20.06.2025]

<https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/> [dostęp 15.04.2025]

<https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowy-rejestr-dobrych-praktyk/> [dostęp 16.04.2025]

<https://stat.gov.pl/> [dostęp 20.06.2025]

<https://wr.asp.waw.pl/i-miedzynarodowego-triennale-rzezby-ceramicznej-w-warszawie/> [dostęp 31.05.2025]

https://www.coig.com.pl/wykaz_lista_kola-gospodyn-wiejskich_w_polsce.php [dostęp 30.07.2025]

<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12> [dostęp 15.04.2025]

<https://www.pot.gov.pl/pl/pcb/news/warszawa-zwyciezyla-w-konkursie-european-best-destination-2023> [dostęp 08.05.2025]

<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/polityka-historyczna/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii> [dostęp 10.04.2025]

Culture as a factor in the socio-economic development: Trends in Mazowieckie Voivodeship

ABSTRACT

This article presents the conditions, potential and development trends of culture as a factor in the socio-economic development of Mazowieckie Voivodeship. It addresses Warsaw, which brings together cultural heritage assets and is a cultural centre of the country that is recognised internationally. The authors discuss the tangible and intangible resources that determine cultural and tourism potential and affect the socio-economic development of sub-regional cities and selected settlement units in the voivodeship. They also discuss changes in the way culture is created and enjoyed, including the use of technology and artificial intelligence, which present both an opportunity and a development challenge. The article also presents the actions of the Mazowieckie Voivodeship Local Government to protect cultural heritage, develop culture and foster social inclusion, including cultural institutions, infrastructure projects and support programmes. The authors employ a desk research method to present culture as an element of regional identity and a resource for the socio-economic development of the voivodeship.

Key words: Mazowieckie Voivodeship, culture, cultural institution, cultural heritage

Ewa Baranowska, Marcin Grodzicki, Magdalena Żuchewicz

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Oddział Terenowy w Płocku /

Mazovian Office of Regional Planning in Warsaw, Branch Office in Plock

e-mail: ebaranowska@mbpr.pl, mgrodzicki@mbpr.pl, mzuuchewicz@mbpr.pl

cytacja:

Baranowska E., Grodzicki M., Żuchewicz M., 2026, *Kultura – jeden z czynników rozwoju społeczno-gospodarczego. Trendy w województwie mazowieckim*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 56, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 79–98, <https://www.doi.org/10.21858/msr.56.04>

**MAZOWIECKIE BIURO
PLANOWANIA REGIONALNEGO
W WARSZAWIE** ©